

Journal of Research in Educational Systems

Volume 19, Issue 71, 2025
Pp. 95-108

Print ISSN: 2383-1324
Online ISSN: 2783-2341

Homepage: www.jiera.ir

Article Info:

Article Type:

Research Article

Article history:

Received September 25, 2025
Received in revised form
November 25, 2025
Accepted December 10, 2025
Published Online December
26, 2025

Keywords:

Ilam Province
Student
Career Future

Exploring the Perceived Understanding of 12th Grade Students in Ilam Province About Their Career Future

Vali Mohammad Darini¹ , Mohammad Tabban² ,
and Hamed Ghasempour³

1. *Corresponding Author*, Associate Professor, Faculty of Business Management, PayamNoor University, Tehran, Iran. E-mail: vm.darini55@pnu.ac.ir
2. Associate Professor, Department of Management, Faculty of Literature and Human sciences, Ilam University, Ilam, Iran. E-mail: m.tabban@ilam.ac.ir
3. PhD, Department of Management, Faculty of Management and Economics, Lorestan University, Khorramabad, Iran. E-mail: ghasempour.ham@fc.lu.ac.ir

ABSTRACT

Objective: This research was conducted with the aim of understanding how twelfth grade students in Ilam province perceive their future careers.

Method: This qualitative research was based on thematic analysis strategy based on Clark and Brown's (2006) structured approach. Participants were invited for interviews using a purposive non-probability sampling method, and in this regard, 48 of them were interviewed in a semi-structured manner, based on the theoretical saturation principle.

Results: The students' conceptual model of their future career goals was structured by identifying 59 primary codes, 12 sub-codes, and 5 main themes, including the idea of increasing financial wealth, not building entrepreneurial capacity, drivers of unemployment, transitioning from business to knowledge acquisition, and consciously choosing a future career.

Conclusions: The results indicate that policymakers in the country's education system, while believing in the new preferences and attitudes of this generation, should take action to transform this system from the perspective of moving from theoretical knowledge to skill training, cultivating entrepreneurial thinking and ability, providing role models to families, and identifying and guiding potential interests and capacities.

Cite this article: Darini, V. M., Taban, M., & Ghasempour, H. (2025). Exploring the Perceived Understanding of 12th Grade Students in Ilam Province About Their Career Future. *Journal of Research in Educational Systems*, 19(71), 95-108. <https://doi.org/10.22034/jiera.2026.579597.3483>

© The Author(s)

Publisher: Iranian Educational Research Association

Introduction

Today, students are seeking to differentiate themselves and are aware that focusing solely on their academic qualifications does not solve their future needs. For most students, there is a greater motivation to acquire diverse skills; skills that strengthen their employability and are in demand by the target community, the market, and employers. Therefore, students should pay attention to a set of factors in making decisions and imagining their future careers. In this case, students' perception of their future careers is a collage of individual interests, potential talent, educational mechanisms in society, the level of acquired skills, in other words, knowledge, skills, abilities, and other personal and environmental factors (Donald et al., 2018: 515-516). With such a perceptual structure, imagining positive or negative scenarios in a job affects their behavioral intention and subsequent actions in choosing a job and their future careers (Zamity et al., 2021). Therefore, the student's perceptual structure plays a prominent role in their future career, because it is their perceptual structure that can determine the correct or incorrect way to make choices and decisions, and their career and future career (Zamity et al., 2023: 307) Frame the problem or question and its context.

As a potential talent for national development, students have advanced knowledge reserves in various fields and the ability to innovate in science and technology, and they shoulder important social responsibilities for building the country and promoting social progress, and their professional values directly affect the attitude, professionalism, and even the development and progress of the entire country and society (Wang et al., 2023). Therefore, this study, by considering various angles affecting the career future of students, including global economic instability and the complexity of the career decision-making process and the attitude of the students themselves, seeks to answer the question: What is the perception and understanding of twelfth grade students in Ilam province about their career future? So that it can be increasingly helpful in making informed career

decisions in this regard by providing appropriate planning.

Method

the present research is defined as a qualitative method that is used in this regard by content analysis strategy. thematic analysis to other common qualitative strategies, which often have a supporting theoretical approach and based on more theoretical abstraction, has no particular dependence on theoretical approaches and provides the necessary theoretical flexibility and covers a wide range of data. in this study, different types of analysis, content analysis, brown and clark 's standard (2006) were used. participants in this research are the twelfth grade students throughout ilam province that by using the purposeful sampling method with focus on maximizing the diversity with a number of them throughout the province were semi structured interviews. in the selection of sample, several points are expressed:

- in selecting participants, type of school and academic discipline were not considered and tried to take into account all schools and disciplines.

- in selecting participants, different levels of education were considered from very bright to weak. so that data from participants to different levels of education have been collected school managers and assistants were consulted for introducing people even filters were considered filters such as the amount of smart, disciplinary and so on. by concentrating on maximizing the diversity in the samples and from the point of view of persuasion or idea from the society under study and according to the theoretical saturation rule, 40 interviews with twelfth grade students throughout the province were done to ensure the generalizability of the results to the entire studied population in the province.

in order to conduct interviews, questions were prepared before and during the interview, if a subject was presented, the interviewees were asked. to perform the interview in this section, three main questions that were focused on the interview were based on it and a public question was taken. so that at the beginning of

the interviews, the interviewee was initially presented and explained the purpose of the interview to each of the participants and their satisfaction to record interviews. In the following, the interviewer asked the interviewed general question of the interview protocol including the name of the city and the school. Then the exploratory questions were asked. The main question was:

- how do you perceive your career future (as the 12th grade student)?

and other exploratory questions included: what do you want from your career and business? have you considered a specific job and have consulted a person in this regard? if you don't achieve your goals in any direction, do you have another agenda? how hopeful are you to achieve your goals? what are obstacles or obstacles? what skills have you gained by this age? and how do you spend your spare time?

at the end of the interview, the interviewees were asked to express the question if there is any talk about the subject matter. Each interview lasted between 15 and 30 minutes. It is worth mentioning that during the interviews, the interviewer is able to compose all states, feelings, environmental conditions and understandings of the interview space which can be used to complete the data. For quality control, reliability, reliability, reliability, transferability and transferability were

obtained for quality control through four criteria of Lincoln and Guba (1985)

Results

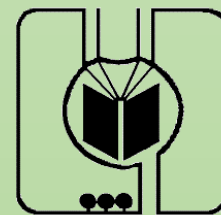
the perceptual geometry of the 12th grade students of Ilam province from the future of their career through five themes in the thinking of the financial treasury (with three sub themes of high income radical craving and the role of leadership in business), creation of entrepreneurial ability (with two sub themes of family perspective and expectations suffering) and informed choice of future job (with two sub themes of business intelligence and avoidance of career complexity) were built.

Conclusions

the ultimate goal of this research was to know the perception and attitude of the 12th grade students of Ilam province about the future job, based on the findings of the research that five main themes in the thinking of the financial treasury, the creation of entrepreneurship ability, the idleness of idleness, passing from the acquisition and the conscious choice of the future job was the meaning and perception of students of the twelfth grade of Ilam province.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

پژوهش در

نظام‌های آموزشی

دوره ۱۹، شماره ۷۱، ۱۴۰۴
ص ۹۵-۱۰۸

شاپا (چاپی): ۱۳۲۴-۲۳۸۳

شاپا (الکترونیکی): ۲۳۴۱-۲۷۸۳

Homepage: www.jiera.ir

درباره مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۹/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۱۹

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۰۵

واژه‌های کلیدی:

دانش آموز،
آینده شغلی،
استان ایلام

کاوش فهم ادراک‌شده دانش‌آموزان پایه دوازدهم استان ایلام از آینده شغلی خود

ولی محمد درینی^۱، محمد تابان^۲، و حامد قاسم‌پور^۳

۱. نویسنده مسئول، دانشیار گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه:

vm.darini55@pnu.ac.ir

۲. دانشیار گروه مدیریت، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران. رایانامه: m.tabban@ilam.ac.ir

۳. دکتری مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران. رایانامه: ghasempour.ham@fc.lu.ac.ir

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف آگاهی از چگونگی ادراک دانش‌آموزان پایه دوازدهم استان ایلام نسبت به آینده شغلی خویش اجرایی شده بود.

روش: این پژوهش کیفی مبتنی بر راهبرد تحلیل مضمون بر پایه رویکرد ساختارمند کلارک و براون (۲۰۰۶) بود. مشارکت‌کنندگان با استفاده از روش نمونه‌گیری غیراحتمالی هدفمند برای مصاحبه دعوت شده بودند که در این راستا با ۴۸ نفر از آن‌ها با توجه به قاعده اشباع نظری، مصاحبه نیمه ساختاریافته ترتیب داده شده بود.

یافته‌ها: الگوی ادراکی دانش‌آموزان هدف از آینده شغلی خود از شناخت ۵۹ کد اولیه، ۱۲ کد فرعی و ۵ تیم اصلی شامل اندیشه فزون‌سازی خزانه مالی، ساخت نیافتن توان کارآفرینی، پیشران‌های زاینده بطالت، گذر از کسب‌وکار حاصله از تحصیل دانش و انتخاب آگاهانه شغل آینده ساخت یافته بود.

نتیجه‌گیری: نتایج حاکی از آن است که سیاست‌گذاران نظام آموزش و پرورش کشور بایستی ضمن باورمندی به ترجیحات و نگرش‌های نوین این نسل، نسبت به تحول در این نظام از بُعد گذر از دانش نظری به سوی مهارت‌آموزی، پرورش اندیشه و توان کارآفرینی، الگودهی به خانواده‌ها، شناسایی و جهت‌دهی به علائق و ظرفیت‌های بالقوه اقدام نمایند.

استناد به این مقاله: درینی، و. م.، تابان، م.، قاسم‌پور، ح. (۱۴۰۴). کاوش فهم ادراک‌شده دانش‌آموزان پایه دوازدهم استان ایلام از آینده

شغلی خود. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۹(۷۱)، ۹۵-۱۰۸.

<https://doi.org/10.22034/jiera.2026.579597.3483>

ناشر: انجمن پژوهش‌های آموزشی ایران

© نویسندگان

مقدمه

ادراک دانش‌آموزان از آینده شغلی خود، کلاژی است از علایق فردی، استعداد بالقوه، سازوکار آموزشی، میزان مهارت کسب‌شده و به عبارتی دانش، مهارت‌ها، توانایی‌ها و سایر عوامل شخصیتی و عوامل محیطی است (Donald et al., 2018؛ قزوینه و همکاران، ۱۴۰۱) با چنین ساختار ادراکی، تصور سناریوهای مثبت یا منفی در یک شغل، بر قصد رفتاری و اقدامات بعدی آنان در انتخاب یک شغل و آینده شغلی تأثیر می‌گذارد (Zammitti et al., 2021)؛ بنابراین، ساختار ادراکی دانش‌آموز، نقش برجسته‌ای در آینده شغلی آن‌ها دارد؛ زیرا این ساختار ادراکی است که می‌تواند نحوه انتخاب و تصمیم‌گیری صحیح یا ناصحیح در مورد شغل و آینده کاری آن‌ها را مشخص کند (Zammitti et al., 2023). نوجوانان در طول فرآیند برنامه‌ریزی شغلی خود همواره با موانع بسیاری مواجه هستند. این موانع همچون فقدان آمادگی، کمبود اطلاعات و حتی غیرقابل‌اعتمادی، دلسردی افرادی که برای دریافت اطلاعات به آن‌ها مراجعه می‌کنند، منابع مالی ناکافی، عدم اعتمادبه‌نفس یا مهارت‌های ارتباطی و تضادهای بیرونی یا داخلی باعث می‌شوند که افراد تصمیم‌گیری‌های مرتبط با شغل را به تأخیر بیندازند یا از آن اجتناب کنند و یا برای تصمیم‌گیری به شخص دیگری تکیه کنند (Bardick, 2006). دانش‌آموزان ممکن است تحت تأثیر حجم زیاد یا تنوع اطلاعات موردنیاز برای تصمیم‌گیری آگاهانه شغلی قرار بگیرند. همچنین، توانایی دانش‌آموزان برای تصمیم‌گیری شغلی ممکن است تحت تأثیر عوامل زمینه‌ای همچون حمایت اطلاعاتی، ابزاری و عاطفی مناسب از سوی معلمان، سرپرستان مدارس، والدین و همکلاسی‌ها قرار گیرد (Hsieh, 2025). فقدان استراتژی مناسب و نبود مدیریت کارآمد، آینده شغلی و ادراک دانش‌آموزان از دنیای پیش رو را در حاله‌ای از ابهام قرار می‌دهد. نبود برنامه‌ریزی و مدیریت در جذب دانش‌آموزان در فضای دانشگاهی نیز روی دیگر این موضوع است که باید موردتوجه قرار گیرد (Alradhi et al., 2025). آمارها نشان می‌دهد طی دهه‌های گذشته میزان جذب دانشجو و اشتغال فارغ‌التحصیلان با یکدیگر هم‌خوانی ندارد. یکی از مشکلات جدی جامعه ما این است که تعداد زیادی از فارغ‌التحصیلان نمی‌توانند مشاغل مناسبی را به دست آورند، حتی تعداد چشم‌گیری از آنان بیکار می‌مانند و بر جمعیت این افراد، سالانه افزوده می‌شود. تنوع رشته‌های دانشگاهی و همچنین رشته‌هایی که موردنیاز امروز جامعه ما نیستند، جوانان و قشر دانش‌آموزی را بر آن داشته است که دست به انتخاب رشته‌هایی بزنند که هم موردعلاقه آنان نیست و هم همسو با نیازهای بازار کار پیش نمی‌روند. در نتیجه این انتخاب، از علاقه خود چشم‌پوشی نموده و بنابراین امید به آینده شغلی خود را از دست می‌دهند. حال دانش‌آموزان دوره دبیرستان به‌ویژه پایه دوازدهم که در انتهای مسیر تصمیم‌گیری و انتخاب شغلی هستند با دیدن چنین وضعی که توصیف آن رفت نسبت به آینده شغلی خود چه امیدی خواهند داشت؟ جامعه‌ای که فاقد امید باشد تأثیرات ناخوشایندی روی افکار، روحیات و رفتارهای اجتماعی می‌گذارد (جمشیدی، ۱۳۹۵). از طرفی نیز، به دلیل بی‌ثباتی اقتصاد جهانی و پیچیدگی فرآیند تصمیم‌گیری شغلی، بسیاری از دانش‌آموزان قادر به تصمیم‌گیری منطقی برای انتخاب شغل نیستند و به‌طور فزاینده‌ای با چالش‌ها و موانعی برای پایداری شغلی مواجه خواهند شد. باین‌حال، دانش‌آموزان امروزی بیش‌از‌حد به عوامل آشکاری مانند حقوق و محیط کار توجه می‌کنند و تأثیر مهم شرایط پنهان مانند توسعه آینده صنعت، فضای توسعه و فرصت‌های رقابت شغلی را بر توسعه بلندمدت مشاغل را نادیده می‌گیرند (Wang et al., 2023). از این‌رو، فهم درک دانش‌آموزان از آینده شغلی از یکسو نیازمند ارزیابی فرد از خود و آگاهی از خصوصیات، علایق، توانایی‌ها و اهداف شخصی است و از سوی دیگر وابسته به نحوه درک دانش‌آموز از محیط و عوامل وابسته به آن است. یکی از مسائل پایه‌ای که دانش‌آموزان با آن مواجه می‌شوند، عدم تطابق بین مهارت‌ها و الزامات شغلی است؛ به‌عبارت‌دیگر، گسست بین مهارت‌هایی است که در طول سفر تحصیلی خود به دست می‌آورند و خواسته‌های واقعی بازار کار است (Siraj, Duke & Plotz, 2026). فقدان تجربه در دنیای واقعی و یا در محیط آموزشی شبیه‌سازی‌شده شغلی نیز بر خلأ پنداره دانش‌آموز در زمینه آینده شغلی تأثیرگذار می‌گذارد. فرد بعد از گذراندن دوران تحصیل نمی‌داند چه می‌خواهد، در چه زمینه‌ای علاقه و یا استعداد دارد و به عبارتی در تله‌ای از بلا تکلیفی شغلی، عدم اعتمادبه‌نفس و اضطراب در تصمیم‌گیری دچار شده است. از سویی با افزایش تعداد فارغ‌التحصیلانی که وارد محیط دانشگاهی و یا بازار کار می‌شوند، رقابت برای موقعیت‌های مطلوب به‌طور فزاینده‌ای شدیدتر می‌شود. عدم آگاهی به نقاط قوت و فقدان یک برند شخصی در انواع مهارت‌ها و عدم اطلاع از روندهای بازار و تحولات صنعت از جمله عوامل درونی و بیرونی است که بر نحوه ادراک دانش‌آموز تأثیر می‌گذارد. برخی از دانش‌آموزان ممکن است با چالش‌های مربوط به محدودیت‌های

جغرافیایی روبرو شوند. در دسترس بودن فرصت‌های شغلی ممکن است در منطقه محلی آن‌ها محدود باشد و آن‌ها را وادار کند که جابه‌جایی یا گزینه‌های کار از راه دور را در نظر بگیرند. این امر نیز زاویه دیگر از مسائل مرتبط با پنداره دانش‌آموز در زمینه آینده شغلی است (زمیدانی و همکاران، ۱۴۰۱).

عدم درک صحیح دانش‌آموزان از آینده شغلی، موانعی را در اشتغال مؤثر فارغ‌التحصیلان ایجاد می‌کند که بر مسیر شغلی آنان تأثیرگذار است. در واقع جستجوی شغل، اشتغال و برنامه‌ریزی مسیرهای شغلی آینده از مشکلات رایجی است که فارغ‌التحصیلان پس از کسب مدارک خود با آن مواجه می‌شوند. علاوه بر آن، سازوکارهایی که بر عدم درک صحیح دانش‌آموزان از آینده شغلی خود تأثیر می‌گذارند عبارت‌اند از: فقدان مکانیسم‌هایی برای اطمینان از ارتباط بین بازار کار و برنامه‌های آموزشی، سیاست‌های منابع انسانی بسیاری از سازمان‌ها عمدتاً بر دستیابی به نتایج فعلی تمرکز می‌کنند و نه بر توسعه آینده، اکثریت فارغ‌التحصیلان مهارت‌های لازم برای تعیین سرنوشت در بازار کار، توسعه شغلی، یا مذاکره با کارفرمایان در مصاحبه را ندارند و فارغ‌التحصیلان نسبت به سطح صلاحیت حرفه‌ای خود عزت‌نفس ندارند (Opstad, 2025). چالش‌های شغلی دانش‌آموزان شامل نیاز به مهارت‌های چندبعدی و سازگاری با بازار کار در حال تغییر است. ظهور دهکده جهانی، بازار کار را تحت تأثیر قرار داده و دانش‌آموزان به مهارت‌هایی فراتر از مدرک نیاز دارند، از جمله تفکر انتقادی، خلاقیت، یادگیری مبتنی بر پروژه، مهارت‌های ارتباطی و کار گروهی. همچنین، مهارت در زبان انگلیسی برای موفقیت در جوامع فرهنگی متنوع ضروری است. دنیای معاصر یادگیرندگانی می‌خواهد که در استفاده از فناوری برای یادگیری صلاحیت داشته باشند.

دانش‌آموزان برای موفقیت در بازار کار رقابتی و در حال تغییر، نیازمند مهارت‌های سخت و نرم هستند. کارفرمایان به ویژگی‌های شخصی (مهارت‌های نرم) نیز اهمیت می‌دهند، اما مدارس معمولاً بر مهارت‌های سخت تمرکز دارند و به توسعه مهارت‌های نرم توجه کمتری می‌کنند. در حالت ایده‌آل، دانش‌آموزان باید فرصت توسعه هر دو نوع مهارت را در دوران تحصیل داشته باشند (Richardson et al., 2025). مهارت‌های نرم شامل خودآگاهی، احترام، رهبری، نگرش مثبت، کار تیمی، اعتمادبه‌نفس، تفکر انتقادی و ارتباط مؤثر است. افراد باید علاوه بر مهارت‌های فنی، این مهارت‌ها را نیز کسب کنند. مهارت‌های سخت از طریق آموزش رسمی و مهارت‌های نرم از تجربه شخصی به دست می‌آیند. برای موفقیت در بازار کار، هر دو نوع مهارت ضروری هستند. همچنین، رسالت اجتماعی دانش‌آموزان به‌عنوان نیروی مستعد برای توسعه ملی و نوآوری اهمیت دارد و ارزش‌های حرفه‌ای آن‌ها بر پیشرفت کشور تأثیر می‌گذارد (Wang et al., 2023). این پژوهش با در نظر گرفتن عواملی مانند بی‌ثباتی اقتصادی و پیچیدگی تصمیم‌گیری شغلی، به دنبال پاسخ به این سؤال است که دانش‌آموزان پایه دوازدهم استان ایلام چه برداشتی از آینده شغلی خود دارند؟

روش

پژوهش حاضر در زمره روش کیفی تعریف می‌شود که در این راستا از استراتژی تحلیل مضمون رویکرد نظام‌مند براون و کلارک (۲۰۰۶) استفاده شده است. مراحل ۶ گانه آن شامل (۱) آشنایی با داده‌ها؛ (۲) تولید کدهای اولیه (استخراج مفاهیم)؛ (۳) جستجو برای تم‌ها؛ (۴) بررسی تم‌ها؛ (۵) تعریف تم‌ها؛ و (۶) نگارش و تحلیل نهایی می‌شوند که مراحل پژوهش طبق همین روال انجام شد. جامعه مدنظر برای انتخاب مشارکت‌کنندگان در پژوهش، دانش‌آموزان پایه دوازدهم در سراسر استان ایلام می‌باشند که برای انتخاب نمونه‌ای از آن‌ها، در ابتدا با هماهنگی گروه تحقیقات آموزش و پرورش استان، حراست کل استان، مدیریت آموزش و پرورش شهرستان‌ها و حراست آن‌ها، از هر شهرستان، دو مدرسه پسرانه و دخترانه معرفی شدند. بعد از هماهنگی با مدیر مدرسه، مصاحبه‌گر با مراجعه حضوری برخی از معیارها را با مدیران مدرسه در میان می‌گذاشت. با این‌وجود در انتخاب نمونه چند نکته قابل‌بیان است: نوع مدرسه و رشته تحصیلی خاصی مدنظر نبود و سعی شد کلیه مدارس و رشته‌های تحصیلی مدنظر قرار گیرند، سطوح مختلف تحصیلی از بسیار زرتنگ تا ضعیف مدنظر بود. به طوری که داده‌های از مشارکت‌کنندگانی به سطوح مختلف تحصیلی جمع‌آوری شده‌اند، از مدیران و معاونین مدرسه برای معرفی افراد مشورت گرفته شد؛ حتی برای آن‌ها فیلترهایی نظیر میزان زرنگی، بی‌انضباطی و ... در نظر گرفته شد. با تمرکز بر بیشینه‌سازی تنوع در نمونه‌ها و از قلم نیفتادن نظر و یا ایده از جانب جامعه هدف و با توجه به قاعده اشباع نظری با تعداد ۴۸ نفر (شامل ۲۳ پسر و ۲۵ دختر؛ ۱۹ نفر از هنرستان‌های فنی و ۲۹ نفر از مدارس متوسطه) از بازه زمانی بهار تا پایان زمستان ۱۴۰۲ مصاحبه نیمه ساختاریافته ترتیب داده شد. برای انجام مصاحبه سؤال‌هایی از قبل تهیه شد و در حین مصاحبه اگر نکته‌ای پیش آمد در قالب سؤال از مصاحبه‌شونده پرسیده می‌شد. برای انجام مصاحبه در این بخش، سه سؤال اصلی که محوریت مصاحبه بر اساس آن قرار داشت و یک سؤال عمومی در نظر گرفته شده بود. بدین‌صورت که در ابتدای مصاحبه‌ها، ابتدا مصاحبه‌شونده خود را به‌طور کامل معرفی می‌کرد و هدف از مصاحبه را به یکایک مشارکت‌کنندگان

توضیح می‌داد و رضایت آن‌ها جهت ضبط مصاحبه اخذ می‌نمود. در ادامه، مصاحبه‌کننده، سؤال کلی پروتکل مصاحبه شامل نام شهرستان و رشته تحصیلی را از مصاحبه‌شونده می‌پرسید. در ادامه، سؤال‌های اکتشافی پرسیده نظیر آینده شغلی خود را (به‌عنوان دانش‌آموز پایه دوازدهم) چگونه ادراک و برداشت می‌کنید؟ از شغل و کسب‌وکار خودتان چه انتظاراتی دارید؟ آیا شغل خاصی را مدنظر قرار داده‌اید و در این راستا با کسی مشورت یا الگو گرفته‌اید؟ اگر به هر جهتی به اهداف اولیه خود نرسید، برنامه دیگری (شغل دیگری) مدنظر دارید؟ چقدر امیدوار هستید به اهداف موردنظر خود دست پیدا کنید؟ موانع و یا پیش‌برنده‌ها چه هستند؟ چه مهارت‌هایی تا این سن به دست آورده‌اید؟ و اوقات فراغت خود را چگونه سپری می‌کنید؟ در پایان مصاحبه از مصاحبه‌شوندگان درخواست می‌شد اگر صحبتی در زمینه موضوع موردبحث دارند که مورد سؤال قرار نگرفته است بیان کنند. هر مصاحبه بین ۱۵ تا ۳۰ دقیقه به طول می‌انجامید. شایان‌ذکر است که در طول مصاحبه‌ها، مصاحبه‌کننده کلیه حالات، احساسات، شرایط محیطی و برداشت‌های خود را از فضای مصاحبه به نگارش درمی‌آورد که در مراحل تحلیل از آن‌ها جهت تکمیل داده‌ها استفاده کند. برای کنترل کیفیت از معیار قابلیت اعتماد به داده‌های کیفی از رهگذر شاخص‌های چهارگانه لینکن و گوبا (۱۹۸۵) شامل باورپذیری، اطمینان‌پذیری، تأییدپذیری و انتقال‌پذیری به دست آمد. در این راستا، برای باورمندی به داده‌ها از ممیزی درونی و بیرونی استفاده شد. در ممیزی درونی، کدهای اولیه، مضامین و فرعی و اصلی برای دو نفر از مشارکت‌کنندگان ارسال شد و از آن‌ها درخواست شد میزان تطابق تحلیل‌ها را با نقطه‌نظرات خود مقایسه نمایند که بعد از طی ۳ روز کاری هر دوی آن‌ها با تغییرات جزئی کلیت دسته‌بندی‌ها را تأیید نمودند. در ممیزی بیرونی، دسته‌بندی‌های نهایی در اختیار دو نفر از اعضای هیئت‌علمی دانشگاه ایلام که سابقه خدمت در آموزش و پرورش را نیز داشتند قرار گرفت که آن‌ها نیز ضمن پیشنهاد برخی از تغییرات برای جابه‌جایی کدها اولیه و تغییر در عنوان مضامین فرعی کلیت دسته‌بندی را تأیید نمودند. برای حصول به اطمینان‌پذیری، مراحل تفصیلی گردآوری و تحلیل داده‌ها به تفصیل شرح داده شده است. همچنین، برای تأییدپذیری نمونه نقل‌قول برخی از مشارکت‌کنندگان (نکات کلیدی) و احصای کدهای اولیه از دل آن گزارش شده است و درنهایت، با ایجاد تنوع در نمونه‌گیری از حیث پراکنش مشارکت‌کنندگان، جنسیت، رشته تحصیلی، نوع مدرسه و سطوح تحصیلی و همچنین مقایسه یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های پیشین نسبت به قابلیت تعمیم و انتقال یافته‌ها اطمینان حاصل شد.

یافته‌ها

مطابق مراحل مطروحه، در مرحله اول محقق به صورت دستی و خط به خط متن مصاحبه‌ها را خواند تا معانی و الگوهای حاکم بر آن‌ها شناسایی نماید. در مرحله دوم، محقق با آشنایی بیشتر با متن، کدهای اولیه را شناسایی می‌کند. در این مرحله، تعداد ۱۵۳ کد اولیه از متن مصاحبه‌ها احصا شد. در جدول زیر نمونه‌ای از نکات کلیدی و کدهای اولیه گزارش شده است.

جدول ۱. برجسب‌زنی برای ایجاد کدهای اولیه

کد مصاحبه	نمونه نقل‌قول (نکات کلیدی)	کد اولیه
M2BD	... داشتن رابطه با یه دختر بد هم نیست ... خوبه به نظرم [با لبخند] در مورد مسائل مختلف با همدیگه صحبت بکنیم از درسی گرفته تا مسائل مختلف [مثالی از ارتباط خود با دخترعمویش می‌زند]	۱. مثبت‌دانستن روابط غیرمتعارف (دختر و پسر) ۲. عادی‌شدن روابط غیرمتعارف
M1DE	خیلی دوس دارم... گوشی گرون قیمت مثل آیفون یا لباس‌های بپوشم که مارک‌دار باشن الان این بچه‌ها به این چیزا میخوان خودشون رو بلد کنن...	به دنبال رخ‌نمایی؛ گوشی آیفون، لباس‌های مارک‌دار و...
M2IV	... از نظر مهارتی واقعا ضعیفیم هیچ مهارتی نداریم... با این درسایی هم که داریم [نامیدانه صحبت می‌کند] امیدی نیست مهارتی یاد بگیریم و به دردمون بخوره... بخاطر همین خیلیمیرن دنبال پزشکی... فوریت‌ها... تربیت معلم ...	۱. فقدان و ضعف مهارت تا عدم پرورش استعدادها فردی ۲. افزایش سن بدون داشتن مهارتی قابل‌اعتنا ۳. عدم آموزش مهارتی ۴. درس‌های فاقد افزایش توان مهارتی
M5IV	... این درسایی که میخونیم... هیچ کدمشون به دردمون نمیخوره... شما بگید؟ [دست را خطاب به مصاحبه‌گر نشان می‌دهد به نشانه پرسیدن سؤال] تو زندگی شخصی به چه دردی میخورن؟ چه استفاده‌ای میشه از زیست و فیزیک کرد؟ هیچی... اصلا هیچ مهارتی بهمون ندادن و اصلا فکر کار نمیکنه چه کاری انجام بدم... چاره‌ای ندارم [خیلی ناامید و سر را به پایین می‌اندازد] جز اینکه اینقد پشت کنکور وایسم که فوقش رشته‌ای خوبی قبولشم...	۱. هوش کسب‌وکار پایین ۲. عدم روحیه کارآفرینی ۳. پرورش نیافتن تفکر کارآفرینی ۴. عدم آموزش کارآفرینی

در ادامه، با پالایش و بازنگری چندباره متن مصاحبه‌ها و کدهای برون آمده، کدهای تکراری از بُعد محتوایی و بی‌ارتباط با هدف پژوهش از بین دسته کدهای اولیه حذف شدند و همچنین کدهایی که می‌توانستند با ترکیب با کدهایی دیگر به یک کد مجزا تبدیل شوند نیز در دستور کار قرار گرفت. در نهایت، این فرآیند با تعداد ۵۹ کد اولیه به اتمام رسید. در گام سوم، کدها در سطحی کلان‌تر تجزیه و تحلیل و در قالب مضمون‌های فرعی به اندازه کافی خاص، مجزا، غیرتکراری و گسترده ترکیب و تلفیق شدند. جدول ۱ کدها و مضمون‌های فرعی پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۲. کدهای اولیه و مضمون‌های فرعی

مضمون فرعی	کد اولیه
درآمد خواهی افراطی	احصای درآمد بالا استقلال اقتصادی در اندیشه دو یا چند شغلی بودن در جستجوی شغل‌هایی با درآمدهای زودبازده
پول‌پرستی افراطی	حل‌کننده بودن برای مشکلات به دنبال پرستیژ فردی با پول ارزشمندی پولداری
نقش رهبری در کسب‌وکار شخصی	نقش رهبری کسب‌وکار استقلال در شغل به دنبال راه‌اندازی کسب‌وکار شخصی بی‌علاقه به زبردست بودن
معرفت به بی‌مهارتی خویشتن	اعتراف به بی‌مهارتی و تئوری محور بودن درس‌ها فقدان و ضعف مهارت تا عدم پرورش استعدادها فردی
عدم پرورش رفتارهای کارآفرینانه	هوش کسب‌وکار پایین عدم روحیه کارآفرینی پرورش نیافتن تفکر کارآفرینی عدم آموزش کارآفرینی افزایش سن بدون داشتن مهارتی قابل‌اعتنا عدم آموزش مهارتی
هدایت‌نشدن به سوی مهارت‌آموزی و آفرینش کاری	سوق ندادن و هدایت نکردن تحصیلی سطح نازل امکانات آموزشی روستا و شهرها مدرک محوری؛ فقط مدرک داشته باشیم کسب مهارت را راهی برای پیشرفت درک نکرده‌ایم جامعه درکی از مهارت‌آموزی ندارد برنامه دیگری جز پزشکی متصور نیست درس‌های فاقد افزایش توان مهارتی بی‌معنی بودن یادگیری حرفه‌وفن برای خانواده‌ها کسر شأن دانستن یادگیری حرفه‌وفن در بین خانواده‌ها
پشت‌گرمی به مال‌داری خانواده	دولتمندبودن خانواده؛ عامل کاهش انگیزه پیشرفت تحصیلی دولتمندی خانواده؛ موفقیت در دسترس است چشم‌داشت به سرمایه پدری بلوغ رفتاری پدر و مادر؛ رشد در دسترس است
انتظارها از جهش‌های مالی	بالا رفتن انتظارات پولی تبدیل شدن وسیله نقلیه (کالای خدماتی) به سرمایه مالی برای فزون‌سازی ثروت خریدوفروش دلار حضور در بورس سرمایه‌گذاری در برنامه‌هایی نظیر لاکسون و...
چشم‌انداز نامیون تحصیلی	بی‌هدفی مطلق و بی‌برنامگی از ادامه تحصیل

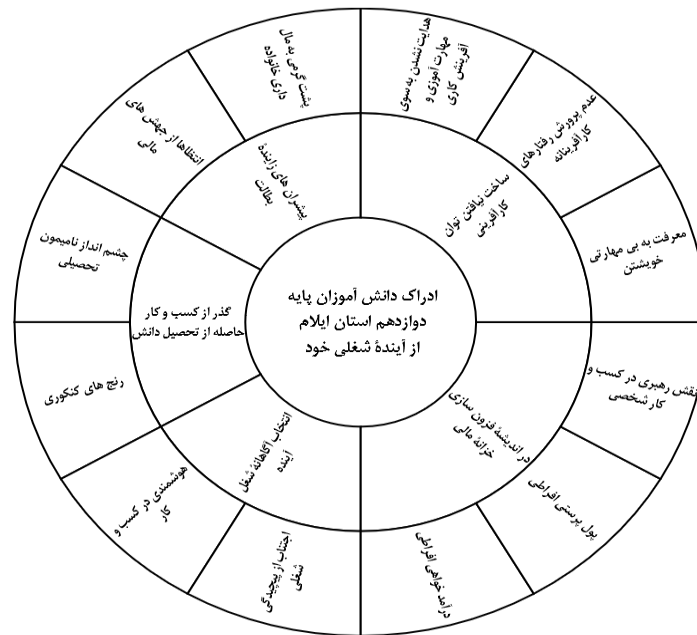
مضمون فرعی	کد اولیه
	کنکور دادن بدون هدف عدم علاقه به رشته تحصیلی خاصی نبودن شغل رؤیایی در ذهنیت افراد کنکور دادن تنها برای فرار از بیکاری کنکور دادن تنها برای گریز از سربازی اشباع رشته‌های تحصیلی پرترفدار انتخاب رشته تحصیلی تجربی از روی اجبار به خاطر غیرجذاب بودن سایر رشته‌ها عدم علاقه به ارتقا بر اساس تحصیلات دانشگاهی (سلسله مراتبی) غایت نهایی تحصیل؛ دریافت مدرک دیپلم لزوماً درس خواندن نشانه موفقیت نیست مشاهده و فراوانی فارغ‌التحصیلان بیکار عدم تناسب بازار کار با رشته‌های تحصیلی بازار نامطلوب کار در رشته‌های علوم انسانی و علوم پایه
رنج‌های کنکوری	نقش معنادار سهمیه‌ها در قبولی در دانشگاه‌ها و رشته‌های پرمخاطب ترویج خرید سؤال‌ها و خرید صندلی در هنگام کنکور هزینه‌های کنکور مافیای کنکوری
هوشمندی در کسب‌وکار	در نظر گرفتن تناسب بین ویژگی‌های شخصیتی و شغل مناسب رصد دقیق بازار کار پایش مستمر شرایط و ضوابط رشته‌های تحصیلی؛ مدت کمتر تحصیل با بازدهی بالا به دنبال راحتی در انجام وظایف
اجتناب از پیچیدگی شغلی	

همان‌طور که ملاحظه می‌گردد از ترکیب و تلفیق کدهای اولیه، تعداد ۱۲ مضمون فرعی شکل گرفت. در مرحله بعد، با تلفیق و ترکیب مضامین فرعی هم‌راستا، تعداد ۵ مضمون فراگیر پدید آمد.

جدول ۳. مضمون‌های فرعی و اصلی

مضمون فرعی	مضمون فراگیر
درآمد خواهی افراطی پول‌پرستی افراطی نقش رهبری در کسب‌وکار شخصی	در اندیشه فزون‌سازی خزانه مالی
معرفت به بی‌مهارتی خویش عدم پرورش رفتارهای کارآفرینانه هدایت‌نشدن به سوی مهارت‌آموزی و آفرینش کاری	ساخت‌نیافتن توان کارآفرینی
پشت‌گرمی به مال‌داری خانواده انتظارها از جهش‌های مالی	پیشران‌های زاینده بطالت
چشم‌انداز نامیمون تحصیلی رنج‌های کنکوری	گذر از کسب‌وکار حاصله از تحصیل دانش
هوشمندی در کسب‌وکار اجتناب از پیچیدگی شغلی	انتخاب آگاهانه شغل آینده

در گام پنجم مضمون‌های فرعی و گسترده برآمده از تحلیل داده‌ها در قالب نقشه شماتیک تحلیل و طراحی می‌شود. شکل ۱ نمودار چندسطحی روابط مضمون‌های فرعی و اصلی را نشان می‌دهد.

شکل ۱. الگوی ادراک دانش‌آموزان از آینده شغلی

در گام پایانی، مضامین اصلی و فرعی مرتبط با کدها که ساختار برجسته متن را شکل می‌دهند، تبیین می‌شود. پس از جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، درک دانش‌آموزان پایه دوازدهم استان ایلام از آینده شغلی خود در پنجم شامل اندیشه فزون‌سازی خزانه مالی، ساخت نیافتن توان کارآفرینی، پیشران‌های زاینده بطالت، گذر از کسب‌وکار حاصل از تحصیل دانش و انتخاب آگاهانه شغل آینده مشخص شد. پس از اعتباریابی تم‌ها با استناد به متن اصلی، نتایج ادغام و توصیف جامعی از این درک ارائه شد. آینده شغلی دانش‌آموزان پایه دوازدهم استان ایلام در ابتدا از هم‌کنش رسیدن به درآمد اقتصادی در سطح جامعه ذیل کلیدواژه استقلال شغلی شکل می‌گیرد. به‌گونه‌ای که در انتخاب رشته تحصیلی به قدرت درآمدزایی آن می‌اندیشند و اهداف عامه‌پسندانه در آن معنا پیدا نمی‌کند. به‌عنوان مثال، رشته پزشکی را نه برای ایفای نقش و مسئولیت اجتماعی بلکه برای انباشت خزانه اعتباری مادی و معنوی در نظر دارند. این نگرش در قامت مفهوم «فزون‌سازی خزانه مالی» معنا یافته است. این دسته افراد به دنبال آن هستند که راه صدساله را یک‌شبه بپیمایند و به درآمدهای نجومی دست پیدا کنند. حتی آن‌ها به یک شغل نیز رضایت نمی‌دهند و در اندیشه راه‌اندازی شغلی دیگر برای افزایش درآمد هستند. آن‌ها به مانند نسل‌های کاری قبلی نیستند که به دنبال شغل برای رفع حاجات اولیه زندگی باشند، بلکه آن‌ها از راه‌اندازی کسب‌وکار شخصی دم می‌زنند و از زیردست بودن بیزارند و به دنبال رهبری کسب‌وکار شخصی خویش هستند. از طرف دیگر، در عمق ذهن آن‌ها، به جاه و منزلت اجتماعی مطلوب در سطح جامعه خود می‌اندیشند و هدف از کسب تحصیل در رشته‌های پرمخاطب را ارتقای منزلت خود و خانواده می‌دانند و از اینکه مورد تحسین دیگران در این زمینه قرار گیرند، تلاش می‌کنند. «ساخت نیافتن توان کارآفرینی» دیگر مفهوم کشف شده بود. آن‌ها به‌گونه‌ای در نظام آموزشی کشور پرورش یافته‌اند که از مهارت بی‌بهره هستند و جالب‌تر آن است که بی‌مهارتی خود اعتراف دارند. آن‌ها تئوری محوری و نظری بودن دروس را به باد انتقاد می‌گیرند و سازوکار مدرسه را برای درس‌آموزی به شایستگی نقد می‌کنند. در قامت این مفهوم، استعدادهای بالقوه افراد در رهگذر ضعف آموزش مهارتی و عدم فرهنگ‌سازی جهت سوق دادن آن‌ها به مهارت‌آموزی، نگاه بسیار منفی به مراکز فنی و حرفه‌ای برای فراگیری مهارت‌ها و فشارهای والدین برای انتخاب رشته تحصیلی خاص و کسر شأن دانستن مهارت‌آموزی، فرصت بالفعل شدن نخواهند داشت. از این‌رو، قدرت و ظرفیت تراوش فکری و نوگرایی عملی پایه دوازدهمی‌ها آن‌چنان که شایسته و بایسته بوده، رشد نیافته است. در کنار مطالب فوق برخی از مؤلفه‌ها نیز تحت عنوان «پیشران‌های زاینده امید به بطالت» سرعت کاهش علاقه‌ای آن‌ها را به کسب تحصیل و یا حتی راه‌اندازی کسب‌وکار شخصی دوچندان کرده است. فرزندان که به خزانه مالی پدر دلگرم هستند و همه وسایل و امکانات را در کمترین زمان ممکن در اختیار داشته‌اند چندان رغبتی به تلاش برای موفقیت کاری نشان نمی‌دهند؛ زیرا در اختیار قرار دادن سرمایه و تهیه ملزومات موردنیاز را وظیفه ذاتی پدر می‌دانند. امید به بطالت از مرسوم شدن معاملات دلاری، بورس و... افزون شده به‌طوری که می‌توان با چند معامله کوچک آینده خود را تضمین کرد. از این‌رو، این باور در ذهن پایه دوازدهمی‌ها شکل یافته که نیازی به تلاش و کوشش چندانی برای

یافتن شغل مناسبی نیست. اگرچه پذیرش در رشته پزشکی و حتی تربیت‌معلم علاقه‌ای بود که در سیر پژوهش به دست آمد اما پوشیده نماند که این تمام ماجرا نیست پایه دوازدهمی‌ها کنکور را تنها رهگذری برای فرار از بیکاری و خدمت اجباری (سربازی) تعریف می‌کنند؛ زیرا بسیاری از آن‌ها رشته تحصیلی خاصی برای کسب تحصیلات عالی مدنظر ندارند؛ و تنها از روی اجبار، فشار و ترس‌های فوق‌الذکر، وارد مارا تن کنکور می‌شوند و با مشاهده رتبه، تراز و محاسبه احتمالات قبولی، رشته‌ای را انتخاب می‌کنند تا چند مدتی به تحصیل مشغول باشند. در حقیقت، آن‌ها از چشم‌انداز و هدف روشنی برای ادامه تحصیل برخوردار نیستند. انگیزه پیشرفت تحصیلی نزد پایه دوازدهمی‌ها به کمترین حد خود رسیده است و آن‌ها علاقه‌ای به بالاروی از نردبان تحصیلات عالی ندارند؛ زیرا به این باور رسیده‌اند سهمیه‌های در نظر گرفته‌شده برای برخی از داوطلبان، رنج‌های که در مرحله کنکور متقبل می‌شوند، گذر از تحصیل دانش در محیط آکادمیک به خاطر تجربه زیسته و مشاهده‌شده از فارغ‌التحصیلان در سطح جامعه در کنار یکدیگر «گذر از کسب‌وکار حاصله از تحصیل دانش» را رقم زده است. در نهایت آنچه قابل تأمل است وجود نوعی هوشمندی در انتخاب کسب‌وکار است به طوری که آن‌ها با رصد بازار و تناسب‌بخشی بین ظرفیت‌ها و توانش‌های شخصی با نیازمندی‌های شغل دست به انتخاب می‌زنند. آن‌ها به دنبال راحتی در انجام وظایف هستند و از کارهای سخت و پیچیده حذر می‌کنند به همین ترتیب است که مقوله انتخاب آگاهانه شغل آینده از عمق ادراک‌شده پایه دوازدهمی‌ها استخراج می‌شود.

نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر، تبیین ادراک دانش‌آموزان پایه دوازدهم استان ایلام از آینده شغلی بود. یافته‌ها در قالب پنج مضمون اصلی شامل فزون‌سازی خزانه مالی، ساخت‌نیافتن توان کارآفرینی، پیشران‌های زاینده بطالت، گذر از کسب‌وکار حاصله از تحصیل دانش، و انتخاب آگاهانه شغل آینده سازمان یافت. در مجموع، نتایج نشان داد که تصور دانش‌آموزان از آینده شغلی، حاصل برهم‌کنش هم‌زمان عوامل اقتصادی، آموزشی، خانوادگی و فردی است و نمی‌توان آن را به یک عامل واحد فروکاست.

نخستین مضمون، یعنی فزون‌سازی خزانه مالی، نشان داد که درآمد، رفاه اقتصادی و امکان دستیابی به ثبات مالی از مهم‌ترین مؤلفه‌های ذهنی دانش‌آموزان در ارزیابی شغل مطلوب است. این یافته با ادبیات کلاسیک و معاصر انتخاب شغلی همخوان است؛ زیرا در نظریه شناختی - اجتماعی مسیر شغلی، «انتظارات پیامدی» نقش مهمی در جهت‌گیری‌های تحصیلی و حرفه‌ای ایفا می‌کنند و افراد معمولاً به مسیرهایی گرایش می‌یابند که پیامدهای مطلوب‌تری برای آن متصور باشند (Lent, Brown & Hackett, 1994). افزون بر این، پژوهش‌های جدیدتر نیز نشان داده‌اند که ادراک از فرصت‌های شغلی، امنیت اقتصادی و بازده مورد انتظار، سهم معناداری در تصمیم‌گیری حرفه‌ای نوجوانان دارند (Howard, Walsh & Watson, 2019). باین‌حال، یافته‌های این پژوهش نشان داد که اولویت اقتصادی دانش‌آموزان صرفاً به میل به درآمد بیشتر محدود نیست، بلکه با ترجیح امنیت شغلی و پرهیز از ریسک نیز همراه است. این الگو با دیدگاه «سازگاری شغلی» نیز قابل تبیین است؛ زیرا در شرایط ابهام بازار کار، افراد بیش‌ازپیش به مشاغل امن، قابل پیش‌بینی و کم‌خطر گرایش پیدا می‌کنند (Savickas, 2013).

دومین مضمون، ساخت‌نیافتن توان کارآفرینی، بیانگر آن بود که دانش‌آموزان احساس می‌کنند آموزش رسمی آنان را برای ورود فعالانه به بازار کار، خلق فرصت‌های شغلی و مواجهه با مسائل واقعی دنیای کار آماده نکرده است. این یافته با پژوهش‌های نوین حوزه آموزش کارآفرینی همسو است. برای مثال، چارچوب شایستگی کارآفرینی اروپا نشان می‌دهد که کارآفرینی نه صرفاً یک ویژگی ذاتی، بلکه مجموعه‌ای از شایستگی‌های قابل آموزش شامل خلاقیت، اقدام‌گری، تشخیص فرصت، بسیج منابع و یادگیری از تجربه است (Bacigalupo et al., 2016). همچنین گزارش‌های بین‌المللی مربوط به آمادگی شغلی نوجوانان تأکید می‌کنند که مدارس زمانی می‌توانند در گذار از آموزش به اشتغال موفق باشند که فرصت‌هایی برای تجربه، مهارت‌آموزی، حل مسئله و آشنایی واقعی با مشاغل فراهم آورند (International Labour Organization, 2022)؛ بنابراین، یافته حاضر حاکی از آن است که فاصله میان آموزش نظری و اقتضات واقعی کار، یکی از ریشه‌های تضعیف خودباوری شغلی و ضعف گرایش‌های کارآفرینانه در میان دانش‌آموزان است.

سومین مضمون، یعنی پیشران‌های زاینده بطالت، بر تأثیر زمینه خانوادگی و نوع جامعه‌پذیری اقتصادی بر نگرش شغلی دانش‌آموزان دلالت داشت. مطابق یافته‌ها، در مواردی که پشتوانه مالی خانواده بسیار پررنگ است یا انتظارات غیرواقع‌بینانه از موفقیت سریع اقتصادی وجود دارد، ارزش کار تدریجی، پشتکار و مهارت‌آموزی ممکن است در ذهن دانش‌آموز تضعیف شود. این نتیجه با مطالعاتی که بر نقش خانواده در شکل‌گیری انگیزش پیشرفت، هویت شغلی و رفتارهای آینده‌نگر تأکید کرده‌اند همخوان است. پژوهش Hirschi (2014) نشان می‌دهد که منابع روان‌شناختی فرد،

از جمله امید، خوش‌بینی، خودکارآمدی و تاب‌آوری، در تعامل با بافت اجتماعی و خانوادگی، بر آمادگی حرفه‌ای و رفتارهای شغلی اثر می‌گذارند. همچنین، سرمایه خانوادگی، در صورتی به مزیت تحولی تبدیل می‌شود که با ارزش‌گذاری بر مسئولیت‌پذیری، نظم، تلاش و استقلال همراه باشد؛ در غیر این صورت، ممکن است به کاهش انگیزش درونی برای تلاش حرفه‌ای بینجامد (Bourdieu, 1986)؛ بنابراین، می‌توان گفت خانواده صرفاً منبع حمایت نیست، بلکه در جهت‌دهی آن به نگرش فرزندان نسبت به کار و موفقیت نیز تعیین‌کننده است.

چهارمین مضمون، گذر از کسب‌وکار حاصله از تحصیل دانش، مبین این موضوع است که بخشی از دانش‌آموزان نسبت به رابطه خطی و تضمین‌شده میان تحصیلات عالی و دستیابی به شغل مناسب تردید دارند. تجربه مشاهده شده فارغ‌التحصیلان بیکار، فرسودگی ناشی از فشار تحصیلی، ادراک فاصله میان دانشگاه و بازار کار و ابهام نسبت به بازده واقعی تحصیل، موجب شده است که تحصیلات دانشگاهی در ذهن برخی از آنان دیگر مسیر قطعی موفقیت حرفه‌ای تلقی نشود. این یافته با روندهای جهانی نیز هماهنگ است. گزارش‌های جدید نشان می‌دهد که در اقتصادهای معاصر، صرف داشتن مدرک دانشگاهی برای تضمین اشتغال کافی نیست و مهارت‌های انتقال‌پذیر، تجربه کاری، شایستگی‌های غیرشناختی و توان انطباق، به‌طور فزاینده‌ای اهمیت یافته‌اند (International Labour Organization, 2022; OECD, 2021). همچنین ثابت شده است که هرچه پیوند میان آموزش، تجربه عملی و نیازهای بازار کار ضعیف‌تر باشد، تردید نوجوانان نسبت به ارزش ابزاری تحصیل بیشتر می‌شود (Tompkin & Finkel, 2013). بر این اساس، نتیجه این بخش نه دلالت بر بی‌اهمیت بودن تحصیل، بلکه نشان‌دهنده بحران اعتماد به کارآمدی شغلی آموزش بدون مهارت و بدون پیوند مؤثر با بازار کار است.

پنجمین مضمون، انتخاب آگاهانه شغل آینده، بیانگر آن بود که دانش‌آموزان در کنار نگرانی‌ها و ابهام‌های خود، در موارد بسیاری انتخاب شغلی را بر مبنای علاقه، استعداد، ویژگی‌های شخصیتی، توانایی انجام کار و سنجش دشواری مسیر انجام می‌دهند. این یافته با نظریه تناسب فرد-محیط همسو است. Holland (1997) بر این باور است که رضایت و پایداری شغلی زمانی افزایش می‌یابد که میان تیپ شخصیتی فرد و محیط شغلی تناسب وجود داشته باشد. همچنین نظریه ساخت زندگی ساویکاس تأکید می‌کند که انتخاب شغل در جهان امروز بیش از آنکه صرفاً انتخاب یک شغل ثابت باشد، فرایندی مبتنی بر معنا، هویت، سازگاری و بازاندیشی مستمر است (Savickas, 2013). درعین‌حال، یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که این آگاهی گاه با نوعی محافظه‌کاری نیز همراه است؛ به‌گونه‌ای که دانش‌آموزان از مشاغل پیچیده، مبهم یا پرریسک فاصله می‌گیرند. این وضعیت را می‌توان نشانه‌ای از «عقلانیت محدود» در انتخاب شغل دانست؛ یعنی تصمیم‌گیری‌ای که در آن فرد می‌کوشد در چارچوب اطلاعات و امکانات موجود، انتخابی واقع‌بینانه انجام دهد، هرچند این انتخاب الزاماً نوآورانه یا بلندپروازانه نباشد.

در جمع‌بندی می‌توان گفت یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که ادراک دانش‌آموزان از آینده شغلی، بازتابی از وضعیت واقعی و ادراک شده فرصت‌ها و محدودیت‌ها در محیط پیرامون آنان است. بر این اساس، غلبه دغدغه‌های اقتصادی، ضعف پرورش کارآفرینی، نقش دوسویه خانواده، تردید نسبت به بازده شغلی تحصیل و درعین‌حال وجود نوعی آگاهی نسبی در انتخاب، همگی نشان می‌دهند که تصمیم‌گیری شغلی دانش‌آموزان در بستری چندعاملی شکل می‌گیرد؛ بنابراین، بهبود نگرش آنان نسبت به آینده شغلی مستلزم مداخلاتی هماهنگ در سطح مدرسه، خانواده و سیاست‌گذاری آموزشی است؛ مداخلاتی که بتواند هم‌زمان به تقویت مهارت‌آموزی، توسعه مشاوره شغلی، واقعی‌تر شدن پیوند آموزش و اشتغال، و پرورش خودکارآمدی و سازگاری حرفه‌ای بینجامد.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

این پژوهش با دریافت رضایت آگاهانه از شرکت‌کنندگان، حفظ محرمانگی داده‌های جمع‌آوری شده و ناشناس نگه‌داشتن اطلاعات مربوط به پاسخ‌دهندگان، جزو اولویت پژوهش بوده است.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

سپاسگزاری

از تمام کسانی که در اجرای پژوهش حاضر همکاری داشتند سپاسگزاری می‌شود.

منابع

- حقانی زمیدانی، م.، کلاترهرمزی، آ.، زارع بهرام‌آبادی، م.، و سلیمی بجستانی، ح. (۱۴۰۱). شناسایی راهبردهای طرح‌ریزی فرایند رشد شغلی دانش‌آموزان. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۶ (۵۸)، ۱۱۴-۱۲۸. <https://doi.org/10.22034/jiera.2022.167790>
- قزوینه، ج.، جدیدی، ه.، تقوائی‌نیا، ع.، و مروتی، ذ. (۱۴۰۱). تأثیر هوش هیجانی، خودتنظیمی و ابراز وجود بر رضایت تحصیلی با میانجی‌گری حمایت اجتماعی ادراک‌شده در دانش‌آموزان مقطع متوسط دوم. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۶ (۵۹): ۴۹-۶۲ <https://doi.org/10.22034/jiera.2022.169448>

References

- Alradhi, H., Alturaiki, H. M., Alqurain, Z. J., Alamaei, N. A., Alamer, S. A., Aljumah, H. K., & Alsaad, A. (2025). Perception of medical students understanding of psychiatry as a future career in Saudi Arabia. *BJPpsych International*, 23(1), 36–43.
- Bacigalupo, M., Kampylis, P., Punie, Y., & Van den Brande, G. (2016). *EntreComp: The entrepreneurship competence framework*. Publications Office of the European Union.
- Bardick, A. D., Bernes, K. B., Magnusson, K. C., & Witko, K. D. (2006). Junior high school students' career plans for the future: A Canadian perspective. *Journal of Career Development*, 32(3), 250–271.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Buchs, H., & Helbling, L. A. (2016). Job opportunities and school-to-work transitions in occupational labour markets: Are occupational change and unskilled employment after vocational education interrelated? *Empirical Research in Vocational Education and Training*, 8, Article 5. <https://doi.org/10.1186/s40461-016-0036-9>
- Dastidar, A. G., & Sikdar, S. (2015). Occupation choices of high school and college students with special reference to teaching and research. *Policy Futures in Education*, 13(3), 375–394.
- Donald, W. E., Ashleigh, M. J., & Baruch, Y. (2018). Students' perceptions of education and employability: Facilitating career transition from higher education into the labor market. *Career Development International*, 23(5), 513–540.
- Ghazvineh, J., Jadidi, H., Taghvaeinia, A., & Morovvati, Z. (2023). The effect of emotional intelligence, self-regulation and assertiveness on academic satisfaction with mediation of perceived social support in students of the second high school. *Journal of Research in Educational Science*, 16(59), 49–62. <https://doi.org/10.22034/jiera.2022.169448> [In Persian]
- Haghani Zemeydani, M., KalantarHormozi, A., Bahramabadi, M., & Salimi Bajestani, H. (2022). Strategies of planning the students' career development process. *Journal of Research in Educational Sciences*, 16(58), 114–128. <https://doi.org/10.22034/jiera.2022.167790> [In Persian]
- Hirschi, A. (2014). Hope as a resource for self-directed career management: Investigating mediating effects on proactive career behaviors and life and job satisfaction. *Journal of Happiness Studies*, 15(6), 1495–1512. <https://doi.org/10.1007/s10902-013-9488-x>
- Holland, J. L. (1997). *Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments* (3rd ed.). Psychological Assessment Resources.
- Howard, K. A. S., Walsh, M. E., & Watson, A. (2019). The career-related teacher support scale: Examining student perceptions of teacher support for career development. *Journal of Career Development*, 46(6), 661–674. <https://doi.org/10.1177/0894845318776904>
- Hsieh, T. L. (2025). Comparative analysis of career aspirations among STEM college students: Social-cognitive model across college years. *International Journal of Adolescence and Youth*, 30(1), 2–13.
- International Labour Organization. (2022). *Global employment trends for youth 2022: Investing in transforming futures for young people*. ILO.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1994). Toward a unifying social cognitive theory of career and academic interest, choice, and performance. *Journal of Vocational Behavior*, 45(1), 79–122. <https://doi.org/10.1006/jvbe.1994.1027>

- Opstad, L. (2025). Perspectives on public and private sector and students' choice of career. *Social Sciences and Education Research Review*, 12(1), 11–20.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2021). *OECD career readiness project: Preparing adolescents for the future of work*. OECD Publishing.
- Richardson, M. X., Chambers, N., Schölin Bywall, K., & Andersson, S. W. (2025). Drawing the future: Assessing the alignment of younger pupils' occupational aspirations with future labour market demands in Sweden. *Discover Education*, 4(341), 2–17.
- Savickas, M. L. (2013). Career construction theory and practice. In S. D. Brown & R. W. Lent (Eds.), *Career development and counseling: Putting theory and research to work* (2nd ed., pp. 147–183). Wiley.
- Siraj, M., Duke, J., & Plotz, T. (2026). *The GenAI generation: Student views of awareness, preparedness, and concern*. [Manuscript submitted for publication].
- Tan, C. Y. (2017). Do parental attitudes toward and expectations for their children's education and future jobs matter for their children's school achievement? *British Educational Research Journal*, 43(6), 1111–1130.
- Tomlinson, M., & Holmes, L. (Eds.). (2017). *Graduate employability in context: Theory, research and debate*. Palgrave Macmillan.
- Zammitti, A., Magnano, P., & Santisi, G. (2021). The concepts of work and decent work in relationship with self-efficacy and career adaptability: Research with quantitative and qualitative methods in adolescence. *Frontiers in Psychology*, 12, Article 660721. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.660721>
- Zammitti, A., Moreno-Morilla, C., Romero-Rodríguez, S., Magnano, P., & Marcionetti, J. (2023). Relationships between self-efficacy, job instability, decent work, and life satisfaction in a sample of Italian, Swiss, and Spanish students. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*, 13(2), 306–316.